

**Ocena zagrożeń dla walorów przyrodniczych i kulturowych terenu leśnego
w kompleksie obejmującym oddział 190, obręb Olek, Leśnictwo Łysomice,
Ndl.Toruń,
związanych z planowaną rozbudową ulicy Leśnej i ulicy Spółdzielczej w
miejscowości Papowo Toruńskie - Osieki**

Streszczenie

1. Wstęp

Papowo Toruńskie - Osieki, to dynamicznie rozwijająca się podmiejska miejscowość położona w południowej części gminy Łysomice, na pograniczu z Toruniem. Od Torunia oddziela je pas lasu stanowiącego wschodni fragment dużego kompleksu leśnego należącego do Lasów Państwowych (Nadleśnictwa Toruń) ciągnącego się po prawej stronie Wisły, od pn.-wsch. obrzeży Torunia do Złej Wsi Wielkiej. Tereny leśne tego kompleksu objęte są w całości ochroną w formie Obszaru Chronionego Krajobrazu Strefy Krawędziowej Kotliny Toruńskiej powołanego rozporządzeniem nr 21/1992 Wojewody Toruńskiego z dnia 10 grudnia 1992 r. (obecnie podstawę prawną stanowi uchwała nr XII/26/267/19 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 16 grudnia 2019r.

Położenie opisywanego terenu leśnego w bezpośrednim sąsiedztwie miasta Torunia i przyległych od północy terenów rozwijającego się osiedla zabudowy jednorodzinnej Osieki, stwarza istotne zagrożenia dla spójności i integralności ekosystemu przyrodniczego lasu, spełniającego ważne funkcje ochronne (art.15 pkt 7 lit.a ustawy z dnia 28 września 1991 r. "o lasach" - tj. Dz.U. z 2024 r. poz. 530), a wynikające z intensyfikacji procesów urbanizacyjnych po obu stronach tego fragmentu Lasu Papowskiego.

Niniejsze opracowanie powstało w związku z planowaną rozbudową układu drogowego osiedla Osieki (rozbudowa i przedłużenie i ul. Leśnej) oraz planowaną przebudową ul. Spółdzielczej, z docelowym skomunikowaniem miejscowości Papowo Toruńskie z układem drogowym miasta Torunia (z ul. Kociewską) przez Las Papowski.

Planowane do przebudowy i przedłużenia ulica Leśna przebiega wzdłuż północnej granicy lasu i częściowo po gruntach leśnych, co w przypadku podjęcia prac drogowych spowoduje znaczącą ingerencję w drzewostan leśny i częściową jego wycinkę. Natomiast modernizacja ul. Spółdzielczej może przyczynić się do skierowania docelowo części ruchu (z planowanej obwodnicy Łysomic) w kierunku południowym, przez Las Papowski, do Torunia. W tym wariantcie obecna droga leśna (ul. Kociewska), biegnąca środkiem opisywanego kompleksu leśnego, pomiędzy oddziałami 190 obrębu Olek i 196, obręb Katarzynka, zostanie zapewne poszerzona i utwardzona kosztem przyległego drzewostanu, a wewnątrz lasu poddane zostanie presji zanieczyszczeń komunikacyjnych.

Opracowanie zawiera ocenę walorów przyrodniczych opisywanego terenu leśnego w kompleksie oddziału 190, stanowiącego ważny bufor oddzielający, położone po jego północnej stronie, osiedle Osieki, od kompleksu terenów przemysłowych, w tym składowiska odpadów komunalnych miasta Torunia, przy ul. Kociewskiej, od południa. W opracowaniu uwzględniono również aspekt historyczno-kulturowy z uwagi na występowanie na tym terenie ciekawych form i elementów ukształtowania terenu pochodzenia antropogenicznego, związanych z umocnieniami fortyfikacyjnymi z okresu początków XX w.

2. Ocena przyrodnicza (dr Lucjan Rutkowski)

Teren Lasu Papowskiego, Łysomickiego to fragment kompleksu lasów otaczających miasto Toruń od północnego-wschodu, od północy i północnego-zachodu - ciągnącego się w kierunku Przysieka i Cegielnika aż po Zławieś Wielką. Z oceny przyrodniczej terenu wynika, że projektowana do rozbudowy i przedłużenia ulica Leśna znajduje się na pograniczu siedliska subkontynentalnego grądu (lasu dębowo-lipowo-grabowego), łągu olszowego, który został prawie wyniszczony i kontynentalnego boru mieszanego (dębowo-sosnowego), a dalej na południe – boru sosnowego. Roślinność aktualną północnego skraju lasu mieszanego stanowi głównie sztucznie wprowadzona sosna pospolita (*Pinus sylvestris*), która się spontanicznie nie odnawia, zgodnie z siedliskiem rosną tu dorodne dęby szypułkowe (*Quercus robur*) z domieszką dębów bezszypułkowych (*Quercus petraea*) oraz pojedyncze ich trudne do odróżnienia naturalne mieszańce – dęby Bechsteina (*Q. xrosacea*), lipy drobnolistne (*Tilia cordata*); jesion pospolity (*Fraxinus excelsior*), klon pospolity (*Acer platanoides*), grusza dzika (*Pyrus pyraeaster*), jarzab pospolity czyli jarzębina (*Sorbus aucuparia*) oraz brzoza brodawkowata (*Betula pendula*) są tutaj naturalnymi domieszkami. Pas starych, dziuplastych zamierających wierzb kruchych (*Salix x fragilis*) związanych z łągami nadrzecznymi pochodzi ze sztucznych nasadzeń.

W warstwie krzewów są gatunki typowe dla lasów liściastych – trzmielina (*Euonymus europaea*), róża dzika (*Rosa canina*) i ich skrajów – śliwa tarnina (*Prunus spinosa*) oraz głóg jednoszyjkowy (*Crataegus monogyna*). Natomiast w runie jest niewiele gatunków charakterystycznych dla grądów ich powrót jest dużo wolniejszych niż rozsiewanych przez ptaki i wiatr drzew i krzewów. Rozsiewają je często mrówki i drobne gryzonie, stąd fiołki leśne (*Viola riviniana*, *V. reichenbachiana*), zawilce (*Anemone nemorosa*, *A. ranunculoides*), kopytnik (*Asarum europaeum*), gajowiec żółty (*Galeobdolon luteum* = *Lamiastrum galeobdolon*), piżmaczek wiosenny (*Adoxa moschatellina*) i turzyca palczasta (*Carex digitata*).

Z gatunków chronionych roślin i grzybów na analizowanym terenie występują szczątkowe populacje chronionych mchów borowych – rokitnik pospolity (*Pleurozium schreberi*) i podobny brodawkowiec czysty (*Pseudoscleropodium purum*). Na pniach drzew rośnie jeden z szurpków (*Orthotrichum* sp. – ¼ podlega ochronie częściowej, 1 - ściśle). W południowej części tego terenu rośnie zanikająca wskutek zagęszczania się drzewostanu populacja światłolubnej turzycy piaskowej (*Carex arenaria*) dość częsta w borach Kotliny Toruńskiej.

Wnioski z oceny przyrodniczej:

- Wieloletni drzewostan północnego skraju kompleksu leśnego ma duże znaczenie dla zabezpieczenia wnętrza lasu. Występujące tu drzewa, rosnące od młodości w miejscu narażonym na uderzenia wiatrów z kierunków północnych od strony pól (gdzie dopiero niedawno pojawiła się parterowa zabudowa), odznaczają się asymetrycznymi koronami i systemem korzeniowym oraz ekscentryczną budową pnia. Jest to przystosowanie do odmiennych warunków środowiskowych i warunkuje dużą odporność na wiatry. Likwidacja tej strefy w związku z zamiarami utworzenia stosunkowo szerokiego pasa drogowego i ścieżki rowerowej ul. Leśnej narazi na zniszczenie, przez coraz częstsze wichury, wnętrza drzewostanu który wyrósł w innych warunkach.
- Pomimo braku szczególnie rzadkich i ściśle chronionych gatunków roślin i grzybów, stosunkowo cenny, bo w miarę naturalny pas leśny przy projektowanym dokończeniu ul. Leśnej w Papowie Toruńskim – Osiekach należy do bardziej wartościowych fragmentów lasów otaczających Toruń i jego walory przyrodnicze skłaniają do wnioskowania o zaniechanie poszerzenia i przedłużenia projektowanej drogi wg obecnej koncepcji.

3. Ocena stanu siedliska leśnego (mgr inż. Jan Pakalski)

Analizowany obszar leśny zlokalizowany jest we wschodniej części dużego kompleksu leśnego, należącego do Lasów Państwowych (Nadleśnictwa Toruń) ciągnącego się po prawej stronie Wisły od pn.-wsch. obrzeży Torunia do wsi Zła Wieś Wielka. Jest to obszar zajęty głównie przez drzewostany sosnowe na uboższych siedliskach borowych lub mezotroficznych zborowaciących w wyniku, mającej miejsce historycznie, gospodarki leśnej lub naprzemiennej rolno-leśnej. Udział siedlisk i zbiorowisk leśnych silnie zmienionych w wyniku działalności człowieka jest na obszarze analizowanego obszaru leśnego znaczny. Podejmowane współcześnie działania z zakresu gospodarki leśnej zmierzają do odwrócenia tego stanu rzeczy i przywróceniu na omawianym obszarze szaty roślinnej o charakterze półnaturalnym.

Dokumentacje aktualnego Planu Urządzenia Lasu na stan 1.01.2023 określają w oddziale 190a warunki siedliskowe następującym zapisem: **LMśw1-ORp-RDwg6-psm** „Siedliska lasu mieszanego świeżego bez wyraźnego wpływu wód gruntowych z glebami rdzawymi właściwymi wykształconymi w słabogliniastych piaskach rzecznych wzbogaconych we wkładki i warstwy utworów mocniejszych.” Stan siedliska określono jako „zbliżony do naturalnego”.

Na podstawie dwóch, wykonanych na potrzeby niniejszej „Oceny..” odkrywek glebowych pogłębionych wierceniemi glebowymi, ustalono dla wąskiej smugi mikrosiedliska ciągnącej się najprawdopodobniej wąską 30-50 metrową strefą wzdłuż ściany lasu od ul.Kościelnej do ul. Spółdzielczej płat mikrosiedliska z zapisem: **Lśw1/2-ORp/g-RDwog5/6-ps.pl:-:gl** „Siedliska lasu świeżego, zmiennowilgotne – pod słabym wpływem lub (mikropłatowo) bez wyraźnego wpływu wody opadowej z glebami rdzawymi właściwymi wytworzonymi w słabogliniastych piaskach rzecznych płytkich zalegających na piaskach luźnych rzecznych podścielonych średniogłęboko (od 80cm) i głęboko (od 160cm) gliną lekką zwałową.” Na podstawie składu gatunkowego drzewostanu (drzewostan mieszany z dominacją dębu szypułkowego), gatunków różnicujących, grądowych w runie i formy próchnicy moder mulłowej, określono stan siedliska jako naturalny, a „drobnopłatowo”-zbliżony do naturalnego.

Wnioski z oceny siedliska leśnego:

- Zachowana, wysoce naturalna, unikalna w skali kompleksu leśnego, kompozycja roślin drzewiastych i zielnych, półnaturalny charakter zachowanego zbiorowiska leśnego oraz walory krajobrazowe Strefy Krawędziowej Wisły, cenne dla okolicznych fitocenozy oraz dla mieszkańców Osiedla Papowo-Osieki skłaniają do wnioskowania o zaniechanie realizacji projektu drogowego w obecnej koncepcji i wyznaczenie drogi alternatywnej, bez naruszania cennego okrajowego obszaru lasu.
- Obszar aktualnie objęty projektowaniem przedstawia stosunkowo bogaty rezerwuar różnorodności biologicznej stanowiącym swoiste refugium dla różnych cennych, występujących naturalnie gatunków. Naruszenie tej różnorodności, wobec daleko posuniętego zubożenia fitocenozy przyległych obszarów leśnych, byłoby działaniem ze szkodą dla lokalnej przyrody.

4. Inwentaryzacja i ocena ornitologiczna (mgr Leszek Wasielewski)

Dla oceny zagrożeń walorów przyrodniczych, z punktu widzenia ornitologii, najbardziej strategiczne (kluczowe) znaczenie ma stosunkowo wąski pas drzewostanu ciągnący się 20-30 metrową strefą okrajową ściany lasu, wzdłuż tego fragmentu ul. Leśnej. Jest to specyficzny fragment siedliska przyrodniczego w oddziale leśnym 190a (Adres leśny: 12-24-1-02-190 -a -00) położonym w

leśnictwie Łysomice, w Nadleśnictwie Toruń (Ryc. 1). (za portalem BDL)

W ramach inwentaryzacji ornitologicznej przeprowadzonej w maju 2024 roku na terenie fragmentu ul. Leśnej, na odcinku od ul. Kościelnej do ul. Spółdzielczej, w miejscowości Papowo Toruńskie – Osieki, zarejestrowano (widziano lub usłyszano) łącznie 49 gatunków ptaków. To znacząca ilość zważywszy, że liczba gatunków ptaków (Aves) stwierdzonych w Polsce i wpisanych na listę krajowej awifauny na dzień 31 grudnia 2018 r. wynosiła 460 (według podziału przyjętego przez Komisję Faunistyczną Sekcji Ornitologicznej Polskiego Towarzystwa Zoologicznego, która zajmuje się weryfikacją obserwacji). To także znacząca ilość gatunków zważywszy, że mamy do czynienia z lasem gospodarczym oraz dopiero co powstały i ciągle się rozbudowywanym osiedlem parterowych domów jednorodzinnych, które niewątpliwie generuje na swoim terenie znaczące natężenie ruchu osobowego (pracownicy) i samochodowego związanego z obsługą placów budowy, a także ze zwykłym życiem osiedlonych już mieszkańców.

Należy odnotować, iż 3 spośród 49 zidentyfikowanych gatunków należy do ptaków łownych na podstawie Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 11 marca 2005 r. w sprawie ustalenia listy gatunków zwierząt łownych (Dz.U. z 2023r. poz. 2454), tj.:

- bażant *Phasianus colchicus*
- krzyżówka *Anas platyrhynchos*
- grzywacz *Columba palumbus*

Wszystkie pozostałe gatunki ptaków (46 x) objęte są w Polsce ochroną gatunkową na mocy Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (t.j. Dz.U. 2022 poz. 2380).

Wnioski z oceny ornitologicznej:

- Odnotowane ptaki pod względem statusu ochronnego nadawanego przez Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody (IUCN) uznawane są za gatunki najmniejszej troski (LC, Least Concern). Status obejmuje gatunki, których zgodnie z kryteriami IUCN nie można uznać w większym lub mniejszym stopniu za zagrożone wyginięciem lub nawet niebędące bliskimi zagrożenia (ang. *near threatened*).
- Mimo powyższego należy zaznaczyć, iż niektóre ze stwierdzonych gatunków są na terenie Polski względnie nieliczne, wymagają dla zamknięcia cyklu życiowego specyficznych oraz najczęściej wymagających ochrony siedlisk przyrodniczych.
- Pomimo braku stwierdzenia szczególnie rzadkich i/lub wymagających tworzenia stref (ochrona strefowa) chronionych gatunków ptaków, stosunkowo cenny, bo w miarę naturalny pas leśny przy projektowanym dokończeniu ul. Leśnej w Papowie Toruńskim – Osiekach należy do cenniejszych fragmentów lasów otaczających Toruń (za dr L. Rutkowski; za mgr inż. Jan Pakalski) i ze względu na jego rolę dla awifauny należy w miarę możliwości zaplanować budowę ulicy w sposób maksymalnie oszczędzającym brzeżny skraj przedmiotowego lasu.

5. Analiza historyczno-geograficzna obiektów militarynych znajdujących się w miejscowości Papowo-Osieki, w rejonie skrzyżowania ulicy Leśnej i Kociewskiej (Adam Kowalkowski)

Rys historyczny

Przy północnej granicy Lasu Papowskiego, znajdują się pozostałości fortyfikacji polowych z 1914 r. Wchodziły one w skład tzw. północnej pozycji przesłaniania Twierdzy Toruń. Docelowo powstał pas umocnień o długości ok. 7.500 m, z bateriami artyleryjskimi na zapole, w skład którego wchodziło:

- 10 umocnionych punktów oporu piechoty (Infanteriestützpunkt), dla kompanii piechoty każdy;
- linii zasieków z drutu kolczastego łączących poszczególne punkty oporu;
- 10 odcinków transzei piechoty z wydzielonymi sześcioma przejściami dla wyprowadzania zwiadu na przedpole
- 7 wzmocnionych pozycji dla forpoczt (wysuniętych posterunków obrony);
- 10 baterii artyleryjskich dla ciężkich haubic polowych
- 3 baterii artyleryjskich armat 10 cm wz. 04
- 2 baterii artyleryjskich dla ciężkich armat 12 cm
- 1 polowego składu amunicji, zlokalizowanego na zapole baterii

Stan zachowania i zagrożenia

Przez ponad 110 lat od powstania pozycji, obszar na którym ją wzniesiono uległ znacznym przekształceniom. Całkowitemu zatarciu uległy fragmenty znajdujące się na obszarach rolniczych i przemysłowych. Obecnie w terenie można rozpoznać pozostałości czterech punktów oporu, sześciu transzei piechoty i prawie wszystkich baterii artyleryjskich. Najlepiej zachowane pozycje piechoty, znajdują się przy skraju lasu, wzdłuż ulicy Leśnej.

Planowana przebudowa leśnego traktu, jakim dziś jest północna część ulicy Kociewskiej, do pełnowymiarowej ulicy, jest realnym zagrożeniem dla reliktywów co najmniej jednego z zachowanych punktów oporu piechoty, znajdującego się na działce o nr ewidencyjnym 046301_1.0041.1. (gmina Toruń, obręb 41, działka 1). Duża szerokość nowego pasa drogowego, zawierającego oprócz jezdni także chodniki i drogi rowerowe, wymusi niwelację form ziemnych, a w rezultacie bezpowrotne zatarcie tego niezwykle ciekawego obiektu architektury obronnej.

Również planowane przedłużenie ul. Leśnej do ul. Kociewskiej i wynikająca z tego konieczność wykonania skrzyżowania w rejonie wspomnianej pozycji obronnej i pagórka polodowcowego znajdującego się na działkach 046301_1.0041.2 i 041506_2.0007.3190, a będącego jej integralną częścią, grozi usunięciem istniejących form terenowych przekształconych intencjonalnie podczas prac uzbrojeniowych przed I wojną światową. Należy zaznaczyć, że zgodnie z art. 6 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tego typu budowle podlegają ochronie i opiece, bez względu na stan zachowania.

Zalecenia

Ze względu na niewielką rezerwę miejsca oraz umiejscowienie form opisanych wyżej obiektów po obu stronach wąskiej drogi gruntowej, jedynym rozwiązaniem jest przeniesienie biegu wytyczanej drogi, poza obszar przekształceń antropogenicznych ujętych w analizie. Jednak ze względu na już istniejące podziały geodezyjne i istniejącą okoliczną zabudowę, spełnienie tego postulatu będzie bardzo trudne.

6. Podsumowanie

Lasy spełniają wiele ważnych funkcji ekosystemowych mających wpływ na klimat i zdrowie ludzi. Magazynują i pochłaniają węgiel, oczyszczają powietrze i wodę, redukują hałas, chronią glebę przed erozją, zapobiegają powodziom. Zapewniają też siedliska do życia dla większości gatunków roślin i zwierząt. Szczególne znaczenie (społeczne i ekosystemowe) mają lasy położone blisko miast i większych skupisk ludzi.

Zgodnie z art.15 pkt 7 lit.a ustawy z dnia 28 września 1991 r. "o lasach" - (tj. Dz.U. z 2024 r. poz. 530) lasy położone w granicach administracyjnych miast i w odległości do 10 km od granic administracyjnych miast liczących pow. 50 tys. mieszkańców, mogą być uznane za lasy ochronne.

Według kryteriów ekofizjograficznych Las Papowski to ważny fragment lasów otaczających Toruń od północy, stanowiący barierę "ochronną" oddzielającą tereny Miejskiego składowiska odpadów komunalnych przy ul. Kociewskiej, od zabudowy osiedla mieszkaniowego w Papowie Osiekach.

Planowana do przebudowy i przedłużenia ulica Leśna przebiega wzdłuż północnej granicy lasu (oddz.190) i częściowo po gruntach leśnych, co w przypadku podjęcia prac drogowych spowoduje znaczącą ingerencję w drzewostan leśny i częściową jego wycinkę. Drzewostan północnego skraju kompleksu leśnego ma duże znaczenie dla zabezpieczenia wnętrza lasu. Likwidacja tej strefy w związku z zamiarami utworzenia stosunkowo szerokiego pasa drogowego i ścieżki rowerowej ul.Leśnej narazi na zniszczenie, przez coraz częstsze wichury, wnętrza drzewostanu.

Z kolei przebudowa ul. Spółdzielczej może przyczynić się do skierowania docelowo części ruchu (z planowanej obwodnicy Łysomic) w kierunku południowym, przez Las Papowski, do Torunia. W tym wariantcie obecna droga leśna (ul. Kociewska), biegnąca środkiem opisywanego kompleksu leśnego, pomiędzy oddziałami 190 obrębu Olek (leśnictwo Łysomice) i 196, obręb Katarzynka, zostanie zapewne poszerzona i utwardzona kosztem przyległego drzewostanu, a wewnątrz lasu poddane zostanie presji zanieczyszczeń komunikacyjnych.

Z uwagi na występujące na opisywanym terenie obiekty historyczno-militarne (pozostałości fortyfikacji polowych przedpoja fortu IV i V z 1914 r. , w tym transzei piechoty i stanowisk baterii artyleryjskich) planowane przedłużenie ul. Leśnej do ul. Kociewskiej i wynikająca z tego konieczność wykonania skrzyżowania grozi usunięciem istniejących form terenowych przekształconych intencjonalnie podczas prac uzbrojeniowych przed I wojną światową. Zgodnie z art. 6 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tego typu budowle podlegają ochronie i opiece, bez względu na stan zachowania.

Załączniki źródłowe:

1. dr Lucjan Rutkowski - Ocena przyrodnicza - szata roślinna terenu leśnego w szczególności występowania chronionych gatunków roślin, w kompleksie leśnym obejmującym oddział 190, w rejonie ulicy Leśnej i ul. Spółdzielczej w Papowie Toruńskim - Osiekach;
2. mgr inż. leśnictwa Jan Pakalski - Ocena stanu siedliska leśnego w kompleksie leśnym obejmującym oddział 190, w rejonie ulicy Leśnej i ul. Spółdzielczej w Papowie Toruńskim - Osiekach,
3. mgr Leszek Wasielewski - Inwentaryzacja i ocena ornitologiczna terenu leśnego, wydzielienia 190a leśnictwa Łysomice w Nadleśnictwie Toruń, związanych z planowaną rozbudową ulicy Leśnej i ulicy Spółdzielczej w miejscowości Papowo Toruńskie - Osieki,
4. Adam Kowalkowski - Analiza historyczno-geograficzna obiektów militarnych znajdujących się w miejscowości Papowo-Osieki, w rejonie planowanego skrzyżowania ulic: Leśnej i Kociewskiej.